

Ezek a gondolatok és események jutottak eszembe az MKE jubileumi kötet kapcsán. És persze a köszönet. Köszönet valamennyi szerzőnek, minden közreműködőnek. Köszönet az NKA-nak a forrásért, a tördelőszerkesztőnek, a nyomdának munkájukért, és mindezek sorában Nagy Anikó főtítkárnak, aki a főszerkesztő jobbkezeként az anyaggyűjtéstől a megjelenésig koordinálta a munkát. Minden szerző, közreműködő nevében jószívvel ajánlom, hogy vegyék kézbe az egyesület jubileumi kiadványát.

(A Magyar könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009 Jubileumi kiadvány. Szerkesztette Bényei Miklós ; közreműködött Nagy Anikó ; képszerkesztő Nagy Zoltán ; technikai szerkesztő Korpás István. – Budapest, Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2011. 758 p.)

Fehér Miklós

A neveléstudomány és a közoktatás szolgálatában

Az OPKM története 1958–1990

Konferenciával ünnepelte 2008 novemberében fennállása (újraindítása) ötvenedik évfordulóját a jelenleg az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet részjogkörű intézményeként működő Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, amely – küldetésnyilatkozata szerint:

„a neveléstudomány és a közoktatás magyarországi információs, neveléstudományi és kulturális központja. Gyűjti és szolgáltatja a neveléstudomány szakirodalmi információit, ápolja, őrzi és közkinccsé teszi a pedagógia tárgyi emlékeit és dokumentumait. A pedagógiai nemzeti szakbibliográfiák és szakirodalmi adatbázisok előállítójaként a neveléstudomány szakirodalmi információs rendszerének bázisintézménye. Szakmailag támogatja a pedagógiai szakkönyvtárak és az iskolai könyvtárak munkáját, gyűjteményeivel és szolgáltatásaival, múzeumi és kiadói tevékenységével, információs és koordinációs munkájával elősegíti a neveléstudomány és az oktatásügy területén dolgozók széles körű tájékoztatását, gyakorlati és elméleti munkáját, szakmai továbbképzését, önképzését, a pedagógiai kutatást, a pedagógusjelöltek felkészítését hivatásukra. Kulcsfeladata van az európai integráció szempontjából lényeges nemzetközi oktatási információk feldolgozásában és terjesztésében, a terminológiai fejlesztési munkákban.”

S hogy miért szerepel az évforduló kapcsán a „fennállás” mellett az „újraindítás” kifejezés is? Azért, mert az 1877 és 1933 között már létezett a szakmai/szellemi előd: az Országos Tanszermúzeum (később Országos Pedagógiai Könyvtár és

Tanszermúzeum), valamint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Országos Tanügyi és Pedagógiai Könyvtára. Róluk szól *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története, különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására. I. 1877–1933* című, 2003-ban közreadott kötet*, amely javított kiadásként két évvel később is megjelent. Szerzője *Droppánné Debreczeni Éva* volt, aki az ötvenéves jubileumra a második kötettel is elkészült, azzal, amely az OPKM múlt századi működését mutatja be egészen a rendszerváltozásig. E mű azonban csak a közclmúltban látott napvilágot *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története. II. 1958–1990* címmel.

A kötött kiadvány borítófedeleit az intézménynek helyet adó épületek, valamint az állományban fellelhető, különböző korszakból származó tulajdonbélyegzők képei díszítik. A közel negyven szövegközi fekete-fehér kép között ott találjuk a tárgyalt időszak három igazgatójáról készült fotót is. A műben való elsődleges eligazodást a részletes *Tartalomjegyzék* teszi lehetővé. Kiadói előszó ajánlja figyelmünkbe az impozáns kötetet; a 2008. november 27-ére keltezett szerzői előszó tájékoztat a mű keletkezésének céljáról, előzményéről, s itt mond köszönetet a szerző azoknak, akik segítséget nyújtottak munkájához.

Egy intézménytörténeti (esetünkben könyvtár- és múzeumtörténeti) monográfia szerkezetének kialakításakor alapvetően két lehetőség közül lehet választani. Az egyik a történetiség elvéből adódó, többnyire korszakokra bontott időrend, és korszakonként a működési területek bemutatása, elemzése és értékelése. A másik pedig a szakmai (esetünkben könyvtárszakmai) tematikák szerinti csoportosítás, és e területek folyamatos fejlődésének időrendi bemutatása, elemzése és értékelése. Az OPKM most megjelent történeti monográfiájában mindkét szerkesztési módszer (nagyjából fele-fele arányban) egy kötetben belül megtalálható. Ennek – bár a terjedelem alapos megnövekedését okozta, továbbá óhatatlanul ismétlődéseket produkált – annyi előnye mégis van, hogy a lineáris intézménytörténet mellett az országos szakkönyvtári szerepéből adódó feladatkörök mentén is kaphatunk, a történeti részhez képest még alaposabb ismereteket a könyvtár tevékenységének harminckét évről.

A Könyvtártörténeti rész címet viselő első főfejezet – mielőtt az újrainduló országos szakkönyvtár történetébe kezdene – visszaul az első országos pedagógiai könyvtár 1933-ban történt megszüntetésére, majd rövid áttekintést nyújt annak a két könyvtárnak a történetéről, gyűjteményéről, használoiról, amely az 1933 utáni időszakban gondoskodott – ha nem is országos feladattal megbízva – az oktatásügyi, a pedagógiai irodalom iránt érdeklődők ellátásáról. Az 1956-os könyvtári törvény rendelkezése nyomán e két gyűjtemény, akkori nevükön Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pedagógiai Könyvtára, valamint az Oktatásügyi Minisztérium Pedagógiai Könyvtára, 1958 szeptemberében történt egyesítésével jött létre az Országos Pedagógiai Könyvtár. (Természetesen megfelelő háttérismereteket is kapunk az időszak oktatásügye, a neveléstudomány, továbbá a könyvtárügy, a könyvtárpolitika helyzetéről.)

* Ismertetését lásd: Bartók Györgyi: „Beszédes” história. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 7. sz. 58–60. p.

Az intézménytörténeti korszakokat a szerző V. Waldapfel Eszter (1958–1966), Arató Ferenc (1967–1979) és Balázs Mihály (1980–1990) igazgatóságának idejéhez igazította. Az adott korszakra vonatkozóan megismerkedhetünk az intézmény mint szervezet működésével, elhelyezésével, raktározási nehézségeivel, állományának alakulásával és feldolgozásával, az olvasószolgálati, a dokumentációs-információs, a bibliográfiai, illetve a kiadói tevékenységgel, a tudományos, valamint a módszertani, hálózati munkával, a könyvtári szolgáltatások fejlesztésével és fejlődésével, a személyzeti politikával. A könyvtár feladatköre 1968-ban, Arató Ferenc igazgatósága idején bővült ki a múzeumi részleg létrejöttével, ettől kezdve a korszaktörténet kiegészül a szintén országos pedagógiai feladatokat ellátó múzeum vonatkozásaival. A korszakok bemutatását az igazgatói tevékenység eredményeinek összefoglalása zárja. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy szerintem a történet olvasója valahol a kötetben szívesen látta volna a három igazgató rövid szakmai életrajzát is, vagy utalást azokra a nyomtatott vagy webes lexikonhelyekre, ahol ezek az adatok elérhetőek.)

A *Könyvtárszakmai rész* címet viselő másik főfejezet – ahogyan a cím is kifejezi – már nem foglalkozik a muzeológiai szempontok bővebb kifejtésével, a szerző megmarad a saját, jól ismert szakterületén, és csakis a címének megfelelő témakört bontja ki, Imponáló részletességgel tárgyalja a könyvtári feladatok ellátásának három területét az 1958–1990-es időszak egybefüggő folyamatában. Az első feladatkör a tudományos szakkönyvtári funkció, amely magába foglalja a rendkívül gazdag (unikális példányokat is tartalmazó) szakmai vonatkozású állomány alakulását, nyilvántartását, tartalmi és formai feltárását, katalógus-rendszerének kiépítését, a bibliográfiai és információs szolgáltatások fejlődését, a tudományos kutatómunka területeit és eredményeit, a kiadói tevékenységet, valamint a hazai, illetve nemzetközi kapcsolatok kialakítását. A '80-as években az intézmény az elsők között fogott bele hazánkban a könyvtári gépesítésbe – ebben a részben kapott helyet a számítástechnikai fejlesztés és annak megannyi eredménye is. A második szakterület a dokumentációs feladatok ellátása, azaz a témafigyelés, az ismertetések, referátumok elkészítése, a témaszemlék és a referáló kiadványok közreadása, a dokumentációs nyilvántartások vezetése és az összehasonlító pedagógiai kutatások körében végzett dokumentációs tevékenység. Mivel az OPKM 1976-ig az iskolai könyvtári hálózat központjaként is működött, ezért a harmadik terület az iskolai könyvtárak irányításával, az iskolai könyvtárügy fejlődésének elősegítésével kapcsolatos feladatok (1976 után is történő) ellátása lett.

Az intézmény-, illetve szakmatörténeti részeket lezáró *Utószó* alkalmat ad a szerzőnek (aki 1981 óta az intézmény munkatársa), hogy a történet rövid összefoglalása keretében reményét fejezze ki arra vonatkozóan, hogy „*a jövőben a döntéshozók is belátják a könyvtár és a múzeum létének fontosságát, így a jövő az OPKM részére a kiteljesedést, a »Magyar Pedagógusok Háza« tervének megvalósulását eredményezheti*”.

Az Utószót egy összefoglalás és egy (oldalszámok nélküli) tartalomjegyzék követi angol, francia, német és orosz nyelven. A felhasznált nyomtatott, illetve levéltári, irattári források megadása a lábjegyzetek rövid, gazdaságos formátumú, helykímélő hivatkozásait teszi teljessé.

A kötetet lezáró, *Függelék* című egység több alfejezetből áll. Itt található az OPKM kiadványainak kerekén 260 tételes, válogatott bibliográfiája, amely Toldy Sára és Borostyániné Rákóczi Mária korábbi összeállításait is felhasználva készült. A tárgyalt korszak történetének fontosabb intézményi eseményeit egy időrendi táblázat tartalmazza – részben Lengyel Sándor korábbi eseménynaptárára támaszkodva. Statisztikai táblázatok mutatják az állományra, a forgalomra, a költségvetésre vonatkozó adatokat. Egy több mint 350 tételes betűrendes jegyzék tartalmazza az OPKM 1958–1990 közötti munkatársainak névsorát, megadja a belépés, illetve a kilépés vagy nyugdíjazás évét, és jelzi azt is, ha valaki a kötet lezárásakor még a munkatársak közé tartozott. Nem kerültek a névsorba azok, akik egy évnél rövidebb időt voltak állományban. Rövidítések jegyzéke segíti a szöveges részek értelmezését. Végül a mutatók zárják a kötetet: a névmutató, illetve a tárgymutató a könyvtártörténeti és a könyvtárszakmai részben előforduló nevek, illetőleg fogalmak visszakeresésére nyújt lehetőséget.

„A szakkönyvtár feladata valamely tudományterület vagy ismeretág tartalmának (ismereteinek) reprezentálása, és ennek alapján egy körülhatárolható felhasználói kör adott tudományhoz köthető szakmai információs igényének teljes, azonnali és pontos kielégítése” – olvashatjuk a *Könyvtárosok kézikönyvének* 3. kötetében, éppen az OPKM igazgatójától, a kötet kiadói előszavát jegyző Varga Katalintól. Erre rímel az ismertetés elején említett konferenciáról szóló – az interneten olvasható – beszámoló egyik részlete Csík Tibor megfogalmazásában: *„A neveléstudomány országos szakkönyvtáraként az OPKM mindig arra törekedett, hogy szolgáltatásait állandóan korszerűsítse, szakmai munkájának minősége nemzetközi összehasonlításban is folyamatosan magas színvonalat érjen el, információs központként hazai és külföldi partnerekkel építsen ki eredményes együttműködést, [...] s hogy példaként szolgáljon, irányt mutasson a szakterület könyvtárai és információs intézményei számára.”*

A neveléstudomány és a közoktatás területén nemzeti szakkönyvtári és egyben múzeumi feladatot ellátó, a magyar pedagógus társadalmat szolgáló Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum majdnem teljes XX. századi történetét, a könyvtárszakmai feladatok teljesítését bemutató, a hazai szakkönyvtárügy történeti tanulmányozásához nélkülözhetetlen monográfia az előbbieket meggyőzően bizonyítja.

(Droppáné Debreczeni Éva: *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története. II. 1958–1990.* Budapest, OFI–Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2010. 526 p.)

Kégli Ferenc